

บทบาทผู้นำทางการเมืองภาคประชาสังคม : กรณีศึกษา พิบพ ธงไชย

The Role of Political Leaders in Civil Society: A Case Study of Pibhop Dhongchai

ณัฐธินันท์ เลิศเดชะสกุล¹, สุริยใส กตะศิลา²

Nattanin Lerdtechasakul¹, Suriyasai Katasila²

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ.2563

Email : natasorn_lerdtechasakul@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้วัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการก่อตัว ขั้นตอน กลไก และกระบวนการของการเคลื่อนไหวของผู้นำภาคประชาสังคมในประเทศไทย 2) เพื่อศึกษาบทบาท พิบพ ธงไชย ในฐานะผู้นำทางการเมืองภาคประชาสังคม ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสารและทำการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องและเป็นผู้มีความใกล้ชิดกับนายพิบพ ธงไชย ทั้งในทางตรงและทางอ้อม จำนวน 8 ท่าน วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อนำมาสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์

ผลการวิจัยพบว่า 1. การก่อตัวของการเคลื่อนไหวผู้นำภาคประชาสังคมในประเทศไทย มีสาเหตุหลักๆ มาจากความไม่เท่าเทียมและความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้น ไม่ว่าจะเป็นระหว่างประชาชนกับประชาชนด้วยกันเองหรือระหว่างประชาชนกับภาครัฐ อุดมการณ์ในการต่อสู้และท้าทายต่ออำนาจที่ไม่เป็นธรรมและมีผู้นำภาคประชาชนที่ทำงานในเชิงขบวนการประชาชนด้านขั้นตอนการเคลื่อนไหวของผู้นำภาคประชาสังคมในประเทศไทย มีอยู่ 5 ขั้นตอนหลักๆ ซึ่งได้แก่ ค้นหาประเด็นปัญหาและวิเคราะห์สาเหตุของสภาพปัญหา วางแผนและกำหนดนโยบายในการแก้ปัญหา

¹ นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจและการเมือง วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

¹ Graduate Student. Master of Art Program in Leadership in Society, Business and Politics. College of Social Innovation, Rangsit University, Thailand.

² วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

² College of Social Innovation, Rangsit University, Thailand.

*ได้รับบทความ: 7 พฤษภาคม 2563; แก้ไขบทความ: 2 มิถุนายน 2563; ตอรับการตีพิมพ์: 4 มิถุนายน 2563

ดำเนินงานในการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหา ได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินงานร่วมกัน และตอบสนองต่อความมุ่งหมายที่คาดหวังไว้ ทั้งนี้กลไกการเคลื่อนไหวของผู้นำภาคประชาสังคมในประเทศไทย ประกอบด้วย การใช้สถานการณ์เป็นตัวกำหนด ใช้ช่องทางการสื่อสารหรือพื้นที่สื่อมวลชนต่างๆ และ การใช้สร้างเครือข่ายภาคประชาสังคมในการขับเคลื่อน สำหรับกระบวนการของการเคลื่อนไหวผู้นำภาคประชาสังคมในประเทศไทย ใช้ 4 กระบวนการหลัก ได้แก่ กระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน กระบวนการเคลื่อนไหวของประชาชน กระบวนการเรียกร้องผ่านยุทธวิธีในการกดดันให้รัฐสนใจแก้ปัญหา และกระบวนการสันติภาพ 2. บทบาท พิภพ ธงไชยที่ใช้เป็นตัวแทนการศึกษาในฐานะผู้นำทางการเมืองภาคประชาสังคม สะท้อนถึงผู้นำภาคประชาสังคม ดังนี้ 1) มุ่งเน้นถึงอุดมการณ์ ความเท่าเทียม และเปิดโอกาสการยกระดับความรู้การศึกษาผ่านปรัชญาความคิดด้านคุณธรรมความดี 2) มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาสังคม โดยเฉพาะในการทำงานเพื่อสังคมมาอย่างยาวนานจนเป็นผู้นำภาคประชาสังคม 3) มีฐานความรู้ในการวิเคราะห์ประเด็นปัญหา มีหลักการและยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนที่ได้จากการสั่งสมความรู้ควบคู่มากับอุดมการณ์อย่างมากมาย 4) เป็นผู้ที่มีมุ่งเน้นประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งบทบาทที่โดดเด่นที่สุด คือ การเป็นผู้นำที่มีมุ่งเน้นประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนและ 5) เป็นผู้มุ่งเน้นไปที่การลงมือทำสะท้อนได้จากบทบาทของการเป็นนักคิด นักวิชาการ นักเคลื่อนไหวผลักดัน ตลอดจนการเป็นนักวิพากษ์วิจารณ์ปรากฏการณ์ทางสังคม

คำสำคัญ : 1. ผู้นำทางการเมือง 2. ภาคประชาสังคม 3. บทบาทผู้นำภาคประชาสังคม

ABSTRACT

The objectives of the research article were 1) to examine the foundation, processes, mechanisms, and procedures of political movement among civil society leaders in Thailand. 2. To explore the role of Pibhop Dhongchai as a political leader in civil society. Qualitative research methods were utilised to collect data, including documentary research and in-depth interviews with key informants. A total of eight key informants included the experts and senior experts who were closely associated with Pibhop Dhongchai in both direct and vicarious contact. Content analysis was then employed to analyse and synthesise collected data to report research findings and achieve the objectives.

The results of the research showed that: 1. it was found that the foundation of political movement among civil society leaders in Thailand primarily stemmed

from social inequality and stratification. The inequality existed not only between different groups of people but also between people and the public sector. Furthermore, the movement resulted from the ideology that challenged and fought against the abuse of power. 2. It was usually led by civil society leaders who devoted themselves to social movement. In terms of the process of political movement among civil society leaders in Thailand, there were five main processes including; 1) problem identification and cause analysis process, 2) policy planning and making process to solve the problems, 3) practical problem-solving process, 4) mutual benefiting process from cooperation, and 5) goal achievement process. In addition, the mechanisms of political movement among civil society leaders consisted of the use of situation as the indicator, the utilization of multimedia platforms and the press for communication, and the foundation of civil society networks to drive political movement. The procedures of political movement among civil society leaders were comprised of four major procedures, including 1) public participation in politics, 2) people's movement, 3) tactical movement to put pressure on the government to seriously solve the problems, and 4) peace process. Furthermore, the role of Pibhop Dhongchai was examined as a representative of civil society leaders in Thailand. It was illustrated that his role reflected the characteristics of civil society leaders as follows; 1) focusing on ideology and equality and broadening opportunities for educational advancement through philosophy and virtue, 2) focusing on public participation especially long-lived devotion to social contribution until being a civil society leader, 3) being equipped with well-founded knowledge to analyze the problems with the principles and strategies in social movement as accumulated from extensive experience and knowledge with the attachment to the ideology, 4) being a person who contributed to public interests with the most outstanding role that focused on collective public interests, and 5) being a person who took action. These characteristics were reflected in the role of his life as a thinker, an academic, a social activist, and a critic who criticized social phenomena.

Keywords : 1. Political Leader 2. Civil Society 3. Role of Civil Society Leader

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

บทบาทการเมืองภาคประชาชนมีความเกี่ยวข้องกับเส้นทางพัฒนาการเมืองของสังคมโดยรวม และเกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับการพัฒนาระบบประชาธิปไตยให้เป็นทางตรงมากขึ้น การเมืองภาคประชาชนเกี่ยวข้องกับพัฒนาการเมือง คือ การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ เป็นการค้นหาความสมดุลในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม ซึ่งสามารถเคลื่อนจุดความพอดีได้ตามเงื่อนไขที่เปลี่ยนไป เนื่องจากรัฐบาลที่มาจากการพรรคการเมืองและการเลือกตั้ง เนื่องจากเป็นตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ที่ผูกพันอยู่กับนโยบายพัฒนาอันมีมาแต่เดิมภายใต้ระบอบอำนาจนิยม และต่อมายังเป็นตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ที่เชื่อมโยงกับระบบทุนโลกาภิวัตน์ จึงมีแนวโน้มที่จะคงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมไว้เพียงเท่านี้ เพราะเป็นความสัมพันธ์ที่ยังประโยชน์ให้แก่พวกเขามาตั้งแต่ช่วงฟักตัว แล้วยังต่อยอดให้อีกด้วยการเปิดโครงสร้างให้เข้าไปกุมอำนาจรัฐโดยตรง

ในสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งระบบรัฐสภาและรัฐบาลที่มาจากเลือกตั้งไม่เพียงรวมศูนย์อำนาจปกครองไว้ แต่ยังมีแนวโน้มที่จะขยายการรวมศูนย์ออกไปอีก และอาศัยโครงสร้างอำนาจดังกล่าวควบคุมสังคม เมื่อกล่าวถึงการพัฒนาการเมืองที่แท้จริงไม่ใช่เรื่องของการปลุกตัวให้พ้นอำนาจรัฐเท่านั้น แต่เป็นการค้นหาความสมดุลในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม ซึ่งสามารถเคลื่อนจุดความพอดีได้ตามเงื่อนไขที่เปลี่ยนไป กล่าวอีกแบบหนึ่งก็คือ จากนั้นไปในยุคสมัยแห่งโลกาภิวัตน์ พลวัตที่ขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่การปกครองที่น้อยลง หรือการรับผิดชอบตนเองมากขึ้นของภาคสังคมจะไม่ได้อยู่ที่การเปลี่ยนแปลงจากเบื้องบนเป็นหลัก แต่มาจากการเคลื่อนไหวของประชาชนฐานราก มาจากการเมืองภาคประชาชน ทุกวันนี้รัฐไทยมีบทบาทน้อยลงอยู่แล้วเนื่องจากได้โอนอำนาจบางส่วนที่มีมาแต่เดิมให้แก่กลไกตลาดหรือกลุ่มทุน ซึ่งในแง่นี้อาจถือได้ว่าเป็นการเติบโตของประชาสังคมด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากยึดถือคำจำกัดความดั้งเดิมของตะวันตกที่เห็นว่าธุรกิจเป็นองค์ประกอบสำคัญของประชาสังคมมาตั้งแต่แรก 88 ปีแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชสู่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญกว่า 19 ฉบับ จะเห็นได้ว่าการเมืองการปกครองของไทยยังคงขาดเสถียรภาพมีการแสวงหาอำนาจการทุจริตคอร์รัปชันตั้งแต่ต้นการเมืองจนถึงข้าราชการประจำการซื้อสิทธิขายเสียง การใช้นโยบายประชานิยมการบริหารจัดการประเทศโดยไม่ชอบธรรมจากนักการเมือง และชนชั้นผู้ปกครองประเทศท่ามกลางปัญหาในการบริหารจัดการประเทศของรัฐบาลชุดต่างๆ ยังผลก่อให้เกิดการต่อสู้ของภาคประชาชนเพื่อเรียกร้อง และจัดความไม่เป็นธรรมในการบริหารราชการแผ่นดินจากผู้มีอำนาจเป็นระยะๆ ในการรวมตัวของภาคประชาสังคมย่อมต้องมีผู้นำที่คอยขับเคลื่อนขบวนการต่อสู้ไปสู่เป้าประสงค์ซึ่งบุคคลเหล่านั้นถูกขนานนามภายใต้คำว่า “แกนนำ” จากอดีตจนถึงปัจจุบันมีบุคคลที่ถูกตั้ง หรือ ตั้งตน เป็นผู้นำประชาชนเป็นจำนวนมาก แต่เชื่อว่าผู้นำทุกคนจะสามารถนำพาผู้

ตามไปสู่จุดหมายได้ทั้งหมด จึงมีผู้นำเพียงไม่กี่คนที่คงยังเป็นที่ยอมรับในสังคม และเป็นผู้นำที่ทำให้ผู้ตามเชื่อมั่นและศรัทธา โดยหนึ่งในผู้นำที่เรียกพลังศรัทธาจากประชาชนได้ อย่างกว้างขวางคือ พิกพ ธงไชย นักต่อสู้ภาคประชาสังคมที่ยืนหยัดต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมของสังคม ภายใต้วาทกรรม “ลดอำนาจรัฐ เพิ่มอำนาจประชาชน” ที่ พิกพ ธงไชย สร้างขึ้น

หาใช่เพียงการยอมรับจากภาคประชาสังคมที่ทำให้ พิกพ ธงไชย เป็นผู้นำอันดับต้นๆ ในประเทศที่ยืนหยัดต่อสู้กับความอยุติธรรมในสังคม หากแต่ พิกพ ธงไชย ยังได้รับการยอมรับจากบุคคลชั้นนำในสังคมอย่างมากมาย พิกพ ธงไชย เป็นนักต่อสู้เพื่อความถูกต้องและความเป็นประชาธิปไตยของสังคมมาเป็นเวลาช้านาน มีกิจกรรมหลากหลายที่ดูแลผลประโยชน์ของส่วนรวม และเสริมสร้างสถาบันเพื่อการบริหารงานของรัฐที่มีประสิทธิภาพและเที่ยงธรรม พิกพ ธงไชย เป็นคนมัธยัสถ์ในคำพูด แต่วาจาหลักแหลม และนุ่มนวล เต็มไปด้วยเนื้อหาและสาระ (อานันท์ ปันยารชุน, 2540 : 28) ในบรรดาคนในวัยห้ารอบนักษัตรด้วยกัน พิกพเห็นจะเป็นหนึ่งในจำนวนน้อยที่จะมองเห็นโครงสร้างทางสังคมอันอยุติธรรมค่อนข้างชัดเจน และเขาพยายามต่อสู้กับโครงสร้างดังกล่าวทั้งในระดับรากหญ้า จนถึงระดับนานาชาติ นิमितติตรงที่คนซึ่งไม่สามารถสื่อได้ในทางภาษาอังกฤษ ก็อาจมีอิทธิพลในทางสากลได้ ขอเพียงให้คิดได้ชัดและแสดงออกได้อย่างกระชับ โดยมีรู้ทางอันอาจชักชวนให้พากันออกไปได้จากสังคมกระแสหลักเป็นประการสำคัญ ความข้อนี้อยู่ไปถึงความสามารถของ พิกพ ธงไชยในการบริหารจัดการ เขาสามารถแบ่งงานได้ และมอบความรับผิดชอบให้ได้กับบุคคลในระดับต่างๆ อย่างให้ความไว้วางใจกับบุคคลนั้นๆ ในระดับที่เหมาะสมกับความสามารถโดยที่ผู้คนนั้นๆ แทบทั้งหมด ยอมรับความเป็นผู้นำของเขา และเขามีความซื่อสัตย์ต่องาน อย่างไม่ต้องการใช้หน่วยงานนั้นๆ ไต่เต้าเอาดี เพื่อประโยชน์ตนด้วยประการใดๆ (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2548 : 47)

อย่างไรก็ตามการทำงานภาคประชาสังคมหาใช่เรื่องง่ายที่จะโน้มนำมวลชนจำนวนมากเข้าร่วมกระบวนการเคลื่อนไหว แต่ก็ปฏิเสธมิได้ว่ามีประชาชนจำนวนมากไม่น้อยออกมาร่วมต่อสู้ในกระบวนการการเมืองข้างถนนเนื่องเพราะมีผู้นำที่ชื่อ “พิกพ ธงไชย” คำถามสำคัญคือ พิกพ ธงไชย มีบทบาทของผู้นำที่โดดเด่นอย่างไรในการทำงานภาคประชาสังคม ให้มีความเป็นเอกภาพ และสามารถต่อกรกับอำนาจทางการเมืองที่ชั่วร้ายได้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาการก่อตัว กลไก และกระบวนการของการเคลื่อนไหวของผู้นำภาคประชาสังคมในประเทศไทย

2.2 เพื่อศึกษาบทบาท พิกพ ธงไชย ในฐานะผู้นำทางการเมืองภาคประชาสังคม

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

3.1 งานวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการบริหารจัดการกระบวนการทำงานภาคประชาสังคม

3.2 กลไก การก่อตัวของกระบวนการในการทำงานของขบวนการภาคประชาสังคมจะนำไปสู่ความเข้าใจในเงื่อนไขของการบริหารความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง บทบาทผู้นำทางการเมืองภาคประชาสังคม : กรณีศึกษา พิกพ ธงไชยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ คือ บุคคลและกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ พิกพ ธงไชย ทั้งในทางตรงและทางอ้อม โดยมีคุณสมบัติเป็นผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความเกี่ยวข้องและใกล้ชิดกับ พิกพ ธงไชย ทั้งในทางตรงและทางอ้อม จำนวนทั้งสิ้น 8 ท่าน ซึ่งได้แก่ 1)คุณพิกพ ธงไชย ที่ปรึกษาคณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) 2)ดร.อุทัย ดุลยเกษม อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร 3)คุณเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ศิลปินแห่งชาติ สมาชิกวุฒิสภาและประธาน คณะอนุกรรมการด้านศิลปะและวัฒนธรรม 4)คุณอนันต์ หาญพาณิชย์พันธ์ รองอธิการบดีฝ่ายพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต 5)คุณสุลักษณ์ ศิวรักษ์นามปากกา ส. ศิวรักษ์ นักวิชาการอิสระ 6)คุณรสนา โตสิตระกูล อดีตสมาชิกวุฒิสภา กทม., อดีต สปช., อดีตกรรมการมูลนิธิโกลด์คิมทอง 7)คุณจตุพร พรหมพันธุ์ ประธานแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แบบบัญชีรายชื่อ พรรคเพื่อไทย และ 8)นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์ประธานสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ซึ่งผ่านความเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การทบทวนวรรณกรรม โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ หนังสือ บทความงานวิชาการ และการเก็บข้อมูลจากเว็บไซต์ต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับ พิกพ ธงไชย และการสัมภาษณ์ใช้รูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์ข้อมูลนำข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์มาใช้วิธีวิเคราะห์จากเนื้อหา(Content Analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่การตอบคำถามในการวิจัยในเรื่อง บทบาทผู้นำทางการเมืองภาคประชาสังคม: กรณีศึกษา พิกพ ธงไชย โดยการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นผู้ศึกษาวิจัยจะทำการวิเคราะห์แบบแยกประเด็นข้อมูลในลักษณะการเขียนข้อมูลแบบพรรณนาเพื่อหาความเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

5. ผลการวิจัย

5.1 การก่อตัว ขั้นตอน กลไก และกระบวนการของการเคลื่อนไหวผู้นำภาคประชาสังคมในประเทศไทย สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ 1) ด้านการก่อตัวของการเคลื่อนไหวผู้นำภาคประชาสังคมในประเทศไทย พบว่า มีสาเหตุสำคัญมาจากความเหลื่อมล้ำและความเป็นอติปไตยอย่างรุนแรง จึงเริ่มจากมีผู้นำภาคประชาสังคมที่ทำงานเชิงขบวนการประชาชน และหันเหจากการเรียกร้องประชาธิปไตยเพียงรูปแบบไปสู่การเรียกร้องการเมืองภาคประชาชน อันเป็นที่มาของการก่อเกิดผู้นำภาคประชาสังคมที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทั้งผู้นำภาคประชาสังคมในรูปแบบของนักพัฒนา นักเคลื่อนไหว หรือแบบผสมผสาน แต่สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ผู้นำภาคประชาสังคมคนใดที่มุ่งหวังเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนที่แท้จริง 2) ด้านขั้นตอนการเคลื่อนไหวของผู้นำภาคประชาสังคมในประเทศไทย พบว่า มีอยู่ 5 ขั้นตอนหลักๆ โดยเริ่มจากการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา มาสู่การวางแผนและกำหนดนโยบายในการแก้ปัญหาจากการตกผลึกทางความคิด เพื่อที่จะดำเนินงานในการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพอันจะนำไปสู่กลไกในระดับการรับผลประโยชน์จากการดำเนินงาน ที่สุดท้ายแล้วเมื่อมีการประเมินการดำเนินงาน ผลที่ได้ควรจะต้องเป็นการบรรลุอุดมการณ์ไปในทางที่ดีขึ้น โดยต้องสามารถหลีกเลี่ยงความเสียหายและการกระทำที่ผิดกฎหมายต่าง ๆ ให้ได้มากที่สุด 3) ด้านกลไกการเคลื่อนไหวของผู้นำภาคประชาสังคมในประเทศไทย พบว่า เริ่มมาจากการเกิดสถานการณ์ปัญหาหรือวิกฤตต่างๆ ที่เป็นตัวกำหนดจุดมุ่งหมายให้เกิดการเปลี่ยนทางสังคมให้ เป็นไปในทางที่ดีขึ้นจึงเกิดเป็นกลไกในการใช้ช่องทางการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ เพื่อขับเคลื่อนการเคลื่อนไหวทางประชาสังคมโดยจะเห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวทางประชาสังคมโดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่มีความทันสมัย และง่ายต่อการเข้าถึงมากขึ้นจากประชาชนทุกระดับชั้นนั้น ส่งผลให้ก่อเกิดการสร้างเครือข่ายภาคประชาสังคม เช่น กลุ่มเครือข่ายแรงงาน กลุ่มเครือข่ายเกษตรกร NGO ต่างๆ เป็นต้น 4) ด้านกระบวนการของการเคลื่อนไหวผู้นำภาคประชาสังคมในประเทศไทย พบว่า มีอยู่ 3 กระบวนการหลักๆ เริ่มจากกระบวนการแรก คือ กระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมือง ที่มุ่งไปในเรื่องของการมีส่วนร่วมทางการเมือง กระบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนรากหญ้าที่มุ่งไปที่การร่วมกันแสดงบทบาทของประชาชนทุกภาคส่วนในการกดดันให้รัฐแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำและกระบวนการสันติภาพ ที่มุ่งเน้นไปที่ความพยายามที่จะร่วมมือร่วมใจกันแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งต่างๆ

5.2 บทบาท พิกพ ธงไชย ในฐานะผู้นำทางการเมืองภาคประชาสังคม พบว่า มีพื้นฐานอยู่บนแก่นแท้ของความเป็นผู้ที่เน้นอุดมการณ์ ร่วมกับการสั่งสมความรู้ตลอดชีวิตและการสนับสนุนที่ดีจากครอบครัว จนกลายมาเป็นสิ่งที่ พิกพ ธงไชย ยึดถืออย่างเป็นที่สุด คือ การมุ่งเน้นไปที่การลงมือทำ (Take Action) สะท้อนได้จากบทบาทของการเป็นนักคิด นักวิชาการ นักเคลื่อนไหว ที่ผลักดันในสิ่งต่างๆ ที่มีความจำเป็นต่อภาคประชาชน ด้วยการมุ่งเน้นไปที่การมีส่วนร่วมของประชาสังคม และประโยชน์ส่วนรวมของประชาชนในสังคมอย่างแท้จริง

6. อภิปรายผลการวิจัย

6.1 บทบาทผู้นำทางการเมืองภาคประชาสังคม จากการศึกษาการก่อตัว ขั้นตอน กลไก และกระบวนการของการเคลื่อนไหวของผู้นำภาคประชาสังคมในประเทศไทยพบว่า ผู้นำภาคประชาสังคมต้องสามารถเป็นได้ทั้งนักพัฒนาและนักเคลื่อนไหว ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า เพื่อที่จะสามารถขับเคลื่อนประชาชนในสังคมได้ทั้งในแง่จุดมุ่งหมายและจิตสำนึกในภาคของประชาชนได้อย่างแท้จริง ในการจุดประกายให้สังคมเกิดความเปลี่ยนแปลง และบรรลุอุดมการณ์ได้ในท้ายที่สุด ซึ่งไม่สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ อัญมณี วัฒนรัตน์ (2556 : 77-94) ที่ได้ศึกษาภาวะผู้นำแบบพัฒนา การจัดการความสุขแบบเป็น-อยู่-คือ และความสุขในการทำงาน กรณีศึกษาองค์กรสร้างสุข ผลการวิจัยได้มุ่งเน้นว่าผู้นำที่มีภาวะผู้นำแบบพัฒนาเท่านั้น ที่จะส่งเสริมให้เกิดการจัดการความสุขให้เป็นไปได้อย่างยั่งยืน โดยยังต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ และแสดงออกด้วยความถ่อมตน ซึ่งไม่สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของศาสตรินันท์ ต้นสุน (2558 : 31) ที่ได้ศึกษาการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มผู้ชุมนุม “กปปส.” ด้วยแนวคิดพื้นที่สาธารณะและภาคประชาสังคม ที่กล่าวไว้ว่าผู้นำภาคประชาสังคมไว้ว่า ควรต้องเป็นเพียงแค่ร่างทรงของมวลมหาประชาชน จากตัวอย่างการเป็นผู้นำของ สุเทพ เทือกสุบรรณ

อีกทั้ง ควรต้องสามารถวิเคราะห์สภาพของประเด็นปัญหาได้อย่างแท้จริงในการที่จะชักนำมวลชนให้เป็นไปอย่างมีกำลังและเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง สอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องของบทบาทของผู้นำของ นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (2551 : 24) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ผู้นำต้องรักษาหรือประสานให้สมาชิกกลุ่มอยู่ร่วมกัน โดยยังต้องสามารถสื่อสารความคิดไปยังประชาชนได้อย่างแตกฉาน เพื่อโน้มนำให้ผู้คนตระหนักถึงการทำให้ภารกิจของกลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข (2560 : 1-26) ได้ศึกษาความเป็นพลเมืองของผู้นำองค์กรภาคประชาสังคม พบว่า คณะทำงานฯ ที่มีความตระหนักถึงความสำคัญของความเป็นพลเมือง ช่วยในการส่งเสริมการทำงานของเครือข่ายภาคประชาสังคมเป็นอย่างมาก ประกอบกับต้องสามารถยึดมั่นอย่างแน่วแน่ต่ออุดมการณ์ของตนเอง อันจะสามารถช่วยกระตุ้นและผลักดันให้เกิดเป็นความเข้มแข็งขึ้นของประชาชนในสังคม

แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องสามารถวางตนเป็นผู้ที่มุ่งปรารถนาที่จะนำผู้อื่นอย่างไม่ยึดติดกับบทบาทในการปกครองใดๆ ซึ่งไม่สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ วิเชียร บุราณรักษ์(2548 : ข) ที่ได้ศึกษา ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชนศึกษากรณี: กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยนั้นเป็นไปด้วยดีด้วยการใช้ความคิดมากกว่าการสร้างให้ประชาชนเกิดประกายทางความคิดอย่างแท้จริง ซึ่งท้ายที่สุดแล้ว ผู้นำภาคประชาสังคมควรต้องมีส่วนในความพยายามกระตุ้นสร้างความแข็งแกร่งให้เกิดขึ้นกับประชาชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และพระณัด วทมน (2560 : 527) ที่ได้ศึกษาภาวะผู้นำกับการพัฒนาชุมชน พบว่า ต้องยึดหลักความมีศักดิ์ศรีและศักยภาพของประชาชน ยึดหลักการพึ่งตนเองของประชาชนและยึดมั่นเป็นหลักสำคัญ

6.2 บทบาท พิกพ ธงไชย ในฐานะผู้นำทางการเมืองภาคประชาสังคมที่สอดคล้องกับการเป็นผู้นำภาคประชาสังคมในประเทศไทยพบว่า พิกพ ธงไชย ถือได้ว่าเป็นผู้วิพากษ์การเมือง โดยบทบาทความเป็นนักสู้ที่ถูกพิสูจน์ผ่านกาลเวลาอันยาวนาน ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่า พิกพ ธงไชย นับว่าเป็นผู้นำที่มีแนวคิดและทัศนคติที่มีความคล่องแคล่วและรู้แจ้งในสิ่งที่ตนเองกำลังปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องของลักษณะผู้นำที่ก่อให้เกิดศรัทธาดึงดูดใจให้มีผู้ร่วมทำงานด้วยว่า จะต้องเป็นผู้ที่สามารถสร้างความมั่นใจของสังคมได้จากประสบการณ์ในอดีต โดยบทบาทความคิดทางการเมืองที่โดดเด่นและต่อเนื่องยาวนานของ พิกพ ธงไชย เพื่อเป็นผู้เสนอทางออกในลักษณะของนักก่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องของคุณลักษณะความเป็นผู้นำของ เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2536 : 8) ที่กล่าวไว้ว่า คุณลักษณะของผู้นำที่ดีควรจะต้องมีความมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จ นอกจากนี้ พิกพ ธงไชย ยังเป็นนักปฏิบัติการทางด้านสังคมในการกล่าววิพากษ์และคิดนอกกรอบ

รวมทั้งเป็นผู้นำด้านวิสัยทัศน์ อย่างมีความเป็นประชาธิปไตยและเสมอภาค ปฏิบัติงานบนหลักคิดที่ต้องการทำเพื่อสิทธิของประชาชนและคนในสังคมอย่างชัดเจน เพื่อมุ่งประโยชน์ให้กับประชาชนและสังคมส่วนใหญ่เป็นหลักสำคัญ ซึ่งไม่สอดคล้องกับการศึกษาวิจัย ของศาสตรินทร์ ต้นสุน (2558 : 82-96) ที่ได้ศึกษาการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มผู้ชุมนุม “กปปส.” ด้วยแนวคิดพื้นที่สาธารณะและภาคประชาสังคม ผลการวิจัยพบว่า มุมมองของผู้นำภาคประชาสังคมไว้ว่า ควรต้องเป็นเพียงแค่ร่างทรงของมวลมหาประชาชน โดยมีหน้าที่ทำตามคำสั่งของประชาชนเท่านั้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่า พิกพ ธงไชย เป็นผู้นำที่เป็นนักปฏิบัติ และเคลื่อนไหว ซึ่งมีความแตกต่างไปจากผู้นำในลักษณะอื่น ๆ ในสังคม ด้วยแนวคิดและทัศนคติที่มุ่งเน้นไปที่การแก้ปัญหาของสังคมอย่างแท้จริง รวมทั้งต้องมีความพร้อมที่จะปรับตัวเพื่อแก้ปัญหาให้กับสังคมได้อย่างเป็นไปตามยุคสมัยอย่างมีคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องของปัจจัยสำคัญ 10 ประการ ของ Danny Cox and John Hoover ที่ได้กล่าวว่า คนที่เป็นผู้นำนั้นจะต้องมีจริยธรรมและการเต็มใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่น (สถาพร ปิ่นเจริญ, 2554 : 28)

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

7.1.1 ภาคประชาสังคมควรคำนึงถึงนโยบายอย่างรอบด้านเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในเงื่อนไขของการบริหารความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

7.2.1 จากการศึกษาในครั้งนี้ที่สะท้อนถึง การบริหารจัดการและกระบวนการทำงานของภาคประชาสังคม ตลอดจนผู้นำภาคประชาสังคม มีปฏิบัติการ และมีกระบวนการในการขับเคลื่อนอย่างไร ดังนั้น ภาครัฐควรมีการทบทวนถึงการกำหนดนโยบาย และการพิจารณาถึงเงื่อนไขที่

จำเป็นที่จะนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้ง ของภาครัฐและประชาชน ตลอดจนนำเอาข้อสรุปของการศึกษาไปใช้ประโยชน์ในการสร้างผู้นำภาคประชาสังคมให้เข้มแข็งต่อไป

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

7.3.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมต่อไปในเรื่องของบทบาทผู้นำทางการเมืองภาคประชาสังคมในบริบทอื่นๆ เนื่องจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นเพียงการศึกษาผ่านตัวแทนผู้นำภาคประชาสังคมของ พิกพ ธงไชย เพียงคนเดียว แม้ว่าจะมีความเป็นตัวแทนของการศึกษาได้เป็นอย่างดี แต่ก็ตาม การศึกษาเฉพาะบุคคลอาจไม่สามารถใช้อธิบายของผู้นำภาคประชาสังคม ได้ครบทุกประเด็น การศึกษาในครั้งต่อไปจึงควรมีการศึกษาเปรียบเทียบถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย เช่น หญิง-ชาย หรือ ผู้นำภาคประชาชนในชนบทและเมือง เป็นต้น

8. เอกสารอ้างอิง

- จักรีศรี จารุเมธีญาณ และพระพนัด วทฒโน. (2560). ภาวะผู้นำกับการพัฒนาชุมชน. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.** 6(พิเศษ). 528-538.
- นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. (2551). **โน้ตย่อผู้บริหาร.** พิมพ์ครั้งที่ 3. เชียงใหม่ : Orange Group Tactics Design.
- รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2560). ความเป็นพลเมืองของผู้นำองค์กรภาคประชาสังคม. **วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา.** 5(2). 1-26.
- วิเชียร บุราณรักษ์. (2548). **ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน ศึกษากรณี : กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี.** เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศาสตรินันท์ ต้นสุน.(2558). การศึกษาการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มผู้ชุมนุม “กปปส.” ด้วยแนวคิดพื้นที่สาธารณะและภาคประชาสังคม. **วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์.** 2(1). 82-96.
- สถาพร ปันเจริญ. (2554). **ภาวะผู้นำกับการจัดการ(Leadership and Management).** กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์. (2548). การมีสถาบันกษัตริย์ถูกกว่ามีประธานาธิบดี. **วารสารฟ้าเดียวกัน.** 3(4). 47-52.
- เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. (2536). **ภาวะผู้นำ.** นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อัญมณี วัฒนรัตน์. (2556). **ภาวะผู้นำแบบพัฒนาการจัดการความสุขแบบเป็นอยู่-คือ และความสุขในการทำงานกรณีศึกษา: องค์การสร้างสุข.** วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์การ. คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อานันท์ ปันยารชุน. (2540). **วิสัยทัศน์กว้างไกลปฏิบัติได้ผลจริงในสงวน.** กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ไทย.

9. คำขอบคุณ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้เป็นอย่างดีเนื่องมาจากได้รับความอนุเคราะห์จาก ดร.สุริยะใส กตะศิลา อาจารย์ที่ปรึกษา และ ดร.ศรัณย์ ธิตินิธิกุล ให้ความเอาใจใส่ช่วยเหลือ และคอยให้คำปรึกษาแนะนำ เป็นอย่างดีมาโดยตลอด รวมทั้ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนกรัตน์ ยศไกร และ รองศาสตราจารย์ ดร. สังคีต พิริยะรังสรรค์ ที่ให้ความคิดเห็นและข้อสังเกตอันเป็น ประโยชน์จนทำให้การจัดทำวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้สำเร็จได้โดยสมบูรณ์

ขอขอบคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้ทางวิชาการ ขอขอบคุณวิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยรังสิต ตลอดจนเจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์ประสานงานต่างๆ ให้สำเร็จได้ด้วยดี

ขอขอบคุณ คุณพิภพ ธงไชย ที่สร้างแรงบันดาลใจในการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทผู้นำทาง การเมืองภาคประชาสังคม รวมทั้งผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อ เป็นประโยชน์ในการจัดทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้อย่างสมบูรณ์และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี